

Удовенко О. В.,
здобувач кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ НА ГРОШОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Метою статті є формування актуальної наукової думки про комплекс загальних і спеціальних гарантій захисту права на грошове забезпечення військовослужбовців у відповідності до норм чинного законодавства України. До загально-соціальних гарантій захисту права на грошове забезпечення військовослужбовців автором відносяться: економічні гарантії (державне фінансування інститутів захисту прав військовослужбовців; закріплення Урядом розміру винагороди військовослужбовця); політичні гарантії (політико-правове забезпечення розвитку держави в якості правової та демократичної держави; створення умов для подальшого розвитку соціальної держави); ідеологічні гарантії (культивування нетерпимості до порушення трудових прав військовослужбовців; формування суспільного запиту щодо максимізації зусиль держави стосовно забезпечення належного функціонування механізму захисту права військовослужбовця на достойну винагороду). Спеціально-соціальні гарантії захисту права на грошове забезпечення військовослужбовців охоплюють: нормативно-правові гарантії (закріплення в законодавстві: права на винагороду, підстав і умов грошового забезпечення; порядку грошового забезпечення; визначення обов'язків держави щодо забезпечення права на грошове забезпечення тощо); інституційні гарантії (правозахисна діяльність суду; правозахисна діяльність керівників на військовій службі). У висновках до статті зазначається, що досліджувані гарантії є спеціальним виявом гарантій захисту права працівника на винагороду й передбачають функціонування правового механізму захисту права військовослужбовця на гідну винагороду, що охоплює загальні та спеціальні гарантії захисту прав працівників. Метою цього механізму є створення та підтримання на належному рівні оптимальних інституційно-організаційних та інших умов, за яких військовослужбовець може підтвердити та захистити право на грошове забезпечення усіма доступними для нього засобами і способами, що не ставлять під загрозу стан національної безпеки України.

Ключові слова: *військова служба, військовослужбовець, грошове забезпечення, заробітна плата, ознаки, працівник.*

The focus of the article is to develop an up-to-date scientific thought about a complex of general and special guarantees for the protection of the right to financial provision of military personnel in accordance with the norms of the current legislation of Ukraine. The author qualified the general social guarantees for the protection of the servicemen's right to financial security as follows: economic guarantees (state funding of institutions for the protection of the servicemen's rights; the amount of a serviceman's remuneration secured by the Government); political guarantees (political and legal support for the development of the state as a legal and democratic one; creating conditions for the further development of social state); ideological guarantees

(cultivation of intolerance towards violation of the servicemen's labor rights; the formation of a public request to maximize the efforts of the state to ensure the proper functioning of the mechanism for protecting the serviceman's rights to a decent remuneration). Special social guarantees for the protection of the servicemen's right to financial security include regulatory and legal guarantees (enshrined in the legislation of the following ones: the right to remuneration, the grounds and conditions of financial security; the procedure for financial provision; determination of the state's obligations to ensure the right to financial security, etc.); institutional guarantees (human rights protection activities of the court; human rights protection activities of leaders in military service). To summarize the article, it is noted that the guarantees under study are a special manifestation of guarantees for protecting the employee's right to remuneration and provide for the functioning of a legal mechanism for protecting the rights of a serviceman to a decent remuneration, covering general and special guarantees for protecting the workers' rights. The purpose of this mechanism is to create and maintain at the proper level optimal institutional, organizational and other conditions under which a serviceman can confirm and protect the right to the monetary allowance by all means and methods available to him, without endangering the state of national security of Ukraine.

Key words: *military service, military personnel, financial support, wages, principles, employee.*

Постановка проблеми. В умовах численних кризових явищ, що мають місце в Україні та безпосереднім чином впливають на військову безпеку держави, особливого значення набуває питання забезпечення належного рівня соціальної безпеки військовослужбовців, котрі відносяться до спеціальної категорії працівників та мають власні права та обов'язки. При цьому базовим питанням забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців є грошове забезпечення військовослужбовців (ГЗВ), котре розуміється гарантованою державою формою достатньої винагороди, яка обчислюється у грошовому виразі в межах асигнувань, передбачених у кошторисі на ГЗВ, з урахуванням умов проходження військової служби, посади, військового звання, кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання військовослужбовця.

ГЗВ, як особливе соціально-правове явище, цілісно пов'язане із правом військовослужбовця на винагороду, а також із захистом цього права у разі його порушення. При цьому право військовослужбовця на захист його права на ГЗВ постає в якості законом передбаченої можливості службовця звертатись й використовувати усі можливі законні способи та засоби впливу на суб'єкта, зобов'язаного задовольняти право військовослужбовця на винагороду, з метою вчасного та в повному розмірі отримання ГЗВ, а також припинення дій державного органу (посадової особи), якими унеможлиблюється отримання службовцем ГЗВ (також частини винагороди). Важливість цього права наразі важко недооцінити, адже його закріплення в законодавстві та створення державою умов для його безбар'єрної реалізації свідчить про рівень цивілізованості держави (відтак – це є показником відповідності держави ціннісним орієнтирам держав-членів Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору), а також про реальне поширення трудового законодавства на сферу праці і зайнятості у державі. При цьому відповідні висновки можна зробити лише на підставі комплексного аналізу загальних і спеціальних соціальних гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Дослідження гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ в Україні додатково постає актуальним теоретичним і практичним питанням з огляду на той факт, що по сьогодні це питання ще не було предметом комплексного дослідження вітчизняних юристів-трудоників. Поряд із тим, гарантії захисту права працівника на винагороду вже у тій чи іншій мірі досліджувались О. В. Валецькою, О. М. Ганечко, І. О. Грибан, О. А. Грішновою, К. К. Довбиш, Г. Т. Завіновською, Л. В. Котовою, Я. В. Сімутіною, О. А. Соколовою, Т. Б. Фартушком та іншими науковцями. Наукові напрацювання цих та інших учених, в сукупності із нормами чинного законодавства та концепцією ГЗВ, дають підстави стверджувати про можливість формування актуальної наукової думки стосовно сутності досліджуваного явища, що і є **метою** цієї наукової статті.

Означена мета досягатиметься шляхом виконання таких *завдань*: 1) окреслити поняття та загальну сутність гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ; 2) визначити систему гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ; 3) сформулювати узагальнюючі висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приймаючи до уваги підходи науковців щодо розуміння сутності гарантій у праві загалом та гарантій прав працівників, зокрема [див., напр.: 1-4], доходимо думки, що під гарантіями захисту права військовослужбовця на ГЗВ слід розуміти сукупність правових і організаційно-правових засобів, способів та умов, за допомогою яких військовослужбовець та державні органи забезпечують реальне відновлення порушеного права на винагороду. Відтак, метою цих гарантій є створення інституційно-організаційних та інших умов, за яких військовослужбовець може підтвердити та захистити право на винагороду (також в окремій частині ГЗВ) за рахунок функціонування правозахисного механізму держави. Окреслена мета у фактичній дійсності досягається у результаті виконання таких завдань досліджуваних гарантій: 1) відновлення порушеного права військовослужбовця на винагороду за виконану ним роботу; 2) перегляд розміру ГЗВ, що йому виплачується, та нарахування і виплата такому службовцю достойної винагороди; 3) усунення перешкод, що заважають військовослужбовцю в повній мірі реалізувати власне право на винагороду; 4) забезпечення функціонування державного механізму захисту права військовослужбовця на гідну винагороду.

Приймаючи до уваги загальну сутність гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ, положення чинного законодавства України, а також, зважаючи на позиції учених стосовно структури гарантій суб'єкта права [див., напр.: 5, с. 27; 6, с. 194-203; 7, с. 7-8; 8], доходимо думки, що систему основних гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ складають загально-соціальні та спеціально-соціальні групи гарантій.

Досліджуючи систему *загально-соціальних гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ*, можемо дійти висновку, що нею охоплено:

1. Економічні гарантії захисту права військовослужбовця на ГЗВ, котрі виявляються у наступному: 1) закріплення Урядом розміру ГЗВ, що є достойним та може бути виплаченим службовцям з урахуванням реальних економічних можливостей держави; 2) фінансування інститутів захисту прав військовослужбовців, зокрема, й їх права на винагороду; 3) стимулювання населення до економічної активності, підвищення рівня інвестиційної привабливості держави і т. д., наслідком чого є збільшення Державного бюджету та відповідно – збільшення фінансового потенціалу держави у питанні виконання власних зобов'язань щодо виплати військовослужбовцям гідної винагороди за їх роботу.

2. Політичні гарантії захисту права військовослужбовця на ГЗВ, що виявляються у: 1) політико-правовому забезпеченні подальшого розвитку держави в якості правової та демократичної держави у напрямі людиноцентризму (це означає, що військовослужбовці й в подальшому будуть розумітись в якості працівників, що мають людську гідність, повинні виконувати роботу лише на оплатній основі); 2) створенні умов для подальшого розвитку соціальної держави, в якій людина, її життя та здоров'я тлумачяться в якості найвищої соціальної цінності.

3. Ідеологічні гарантії захисту права військовослужбовця на ГЗВ, які виявляються в правовій культурі та правосвідомості й вимагають, щоби в практичній дійсності: 1) на військовій службі та в суспільстві існувала та культивувалась нетерпимість до порушення службово-трудових прав військовослужбовців; 2) в суспільстві формувалась суспільний запит щодо максимізації зусиль держави стосовно реального забезпечення належного функціонування правового механізму захисту права військовослужбовця на достойну винагороду; 3) кожен військовослужбовець не ігнорував порушення державою його права (чи права іншого військовослужбовця) на ГЗВ (при цьому реагування на порушення не повинно знаходити небажаний вияв – протест проти порушення права на винагороду у вигляді непокори начальству тощо).

Стосовно ж *спеціально-соціальних гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ* слід зазначити, що вони мають найбільше значення в трудо-правовому контексті розглядуваного питання й характеризуються такою структурою:

1. Нормативно-правові гарантії захисту права військовослужбовця на ГЗВ. Систему цих гарантій складають норми законодавства, в яких закріплюються: 1) право, що підлягає гарантуванню (забезпеченню, охороні, захисту, відновленню у разі порушення); 2) обов'язки повноважних суб'єктів щодо гарантування відповідного права, а також порядок здійснення цього обов'язку й юридична відповідальність за невиконання (неналежне виконання) вказаного обов'язку.

Таким чином, можемо дійти висновку, що система відповідних гарантій відображена в нормативній основі ГЗВ, яку складають: 1) міжнародно-правові акти, норми яких стосуються оплати праці, а саме: а) міжнародно-правові договори про права людини, що в окремих нормах проголошують право трудящого на винагороду за виконану роботу; б) міжнародно-правові акти Міжнародної організації праці; 2) національні нормативно-правові акти, норми яких стосуються оплати праці загалом чи ГЗВ, зокрема, а саме: а) законодавчі акти України: Конституція України (частини 4 і 7 ст. 43); законодавчі акти у сфері праці (норми КЗпП України та Закону України «Про оплату праці»); законодавчі акти, що регулюють аспекти військової служби, зокрема, у частині виплати винагороди службовцям (положення законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та ін.); б) підзаконні акти України: акти Кабінету Міністрів (КМ) України (постанови від 19 жовтня 2016 року № 718, від 30 серпня 2017 року № 704 та ін.); накази Міноборони України (накази від 01 березня 2018 року № 90, від 07 червня 2018 року № 260 та ін.); нормативно-правові акти інших державних органів, що стосуються ГЗВ.

Таким чином, обсяг основних нормативно-правових гарантій захисту права військовослужбовця на ГЗВ складають такі гарантії:

1) закріплення права військовослужбовця на отримання ГЗВ, а також підстав і умов цієї винагороди. У цьому контексті надзвичайно важливого значення мають конституційні

норми про оплатність (на достойному рівні) роботи працюючої людини, що є стандартом, поширеним на військовослужбовців та відображається на рівні загальних та спеціальних норм законодавства. При цьому не менш важливе значення мають також норми, що передбачають: а) підстави призупинення чи припинення ГЗВ (наприклад, абз. 3 ч. 2 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»); б) виключення із загального правила про оплату праці (приміром, п. 7 розділу I Порядку виплати ГЗВ ЗСУ та деяким іншим особам, затвердженого наказом Міноборони України від 07 червня 2018 року № 260). Наявність таких гарантій дозволяє розуміти обсяг і рамки позитивних нормативних гарантій, зважаючи на які військовослужбовець розуміє, коли саме його право на ГЗВ має місце і коли це право порушується державою;

2) визначення чіткого (однозначного) порядку ГЗВ. Нарахування та виплата ГЗВ є правовідносинами, а також правовою діяльністю та процесом, що підлягає нормативному упорядкуванню, крізь призму якого: забезпечується законність відповідного процесу; встановлюється порушення права на винагороду (через порушення порядку) тощо. Зокрема, цією гарантією охоплено порядки: ГЗВ (постанови КМ України від 20 січня 2016 року № 18, від 19 жовтня 2016 року № 718, від 30 серпня 2017 року № 704; накази Міноборони України від 01 березня 2018 року № 90 та від 07 червня 2018 року № 260); обчислення вислуги років військовослужбовцям (постанова КМ України від 17 липня 1992 року № 393); надання компенсації у зв'язку з роботою, що передбачає доступ до держтаємниці (постанова КМ України від 15 червня 1994 року № 414); нарахування надбавок до посадових окладів осіб, зайнятих на шифрувальній роботі (постанова КМ України від 22 грудня 1995 року № 1037).

3) визначення обов'язків держави щодо забезпечення права військовослужбовця на ГЗВ. Досліджуване забезпечення є складними суспільними відносинами та процесом, що обумовлює виникнення низки прав і обов'язків, неналежна реалізація яких може спричинити порушення права військовослужбовця на винагороду. Саме тому, відповідна гарантія виявляється щонайменше у таких контекстах: а) визначення чіткого кола зобов'язаних забезпечувати право військовослужбовця на винагороду за роботу суб'єктів (наприклад, ч. 8 ст. 26-1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»); б) закріплення за зобов'язаними суб'єктами обов'язку щодо: визначення розміру ГЗВ; охорони та контролювання грошових коштів, виокремлених на ГЗВ; нарахування та виплата відповідної винагороди військовослужбовця. Ці контексти гарантії дозволяють встановити, зокрема: а) факт порушення права на ГЗВ; б) момент вчинення порушення; в) суб'єктів, що порушили відповідне право; г) суб'єктів, які в межах контролю та нагляду проігнорували зазначене порушення;

4) визначення обов'язків держави щодо захисту порушеного права військовослужбовця на ГЗВ. Відповідні обов'язки: а) є особливим виявом концепції «обов'язок захищати» [9, с. 54, 55], що є концепцією функціонування усіх держав світу за принципами людиноцентризму і гуманізму; б) обумовлюється існуванням правової та соціальної держави, якою є Україна, зокрема, з огляду на ч. 2 ст. 3 Конституції України. Оскільки на сьогоднішній день за військовослужбовцями державою визнається людська гідність, а їх правовий статус законодавцем тлумачиться в якості особливого вияву статусу держслужбовця (спеціальна категорія працівників), в Україні усі права, свободи та законні інтереси цих службовців (зокрема, службово-трудова) тлумачаться в якості цінності, що не лише підлягають забезпеченню та охороні, але й захисту в разі їх порушення. Не є

виключенням також і питання захисту права військовослужбовців на ГЗВ, що є правом, котре повинно захищатись державою;

5) визначення юридичних наслідків за порушення права військовослужбовця на ГЗВ та/або не захищення такого права. Оскільки право на ГЗВ є юридичним фактом, то цілком закономірним є те, що й порушення цього права є юридичним фактом, що обумовлює сукупність юридичних наслідків, які: а) також мають гарантійне захисне значення; б) передбачені у законодавстві. Серед цих наслідків можемо назвати, наприклад, обов'язковість виплати грошового забезпечення, на яке військовослужбовець має право, однак, не отримав у результаті порушення його права на працю, наслідком чого став вимушений прогул;

2. Інституційні гарантії захисту права військовослужбовця на ГЗВ, а саме:

1) *правозахисна діяльність суду*. На думку О. В. Карпушової, суд є «одним з “наріжних каменів”, на якому вибудовується будь-яке громадянське суспільство. Це обумовлено тим, що саме судова гілка влади належною мірою забезпечує особисту свободу людини та можливість реалізації права у контексті правосуддя» [10, с. 21]. Безпосереднім чином вказане стосується питання реалізації права на захист права на ГЗВ, адже суд, здійснюючи правосуддя, вирішує відповідні службово-трудові спори та ухвалює обов'язкові до виконання судові рішення, виконання яких забезпечується державою. Крім того, слід мати на увазі, що судові рішення на сьогоднішній день набувають все більшого загального правозахисного значення. Вказане пояснюється тим, що сьогодні суди не обмежуються винесенням рішення по конкретній справі щодо конкретних сторін. Прикладом цьому є не лише тлумачення широти та сутності дії окремих норм законодавства про ГЗВ, але й питання поширення тих чи інших засад трудового права на відносини з приводу оплати роботи військовослужбовця;

2) *правозахисна діяльність керівників на військовій службі*. Хоча суд визнається найбільш ефективним способом захисту трудових прав, слід зауважити, що досить часто права військовослужбовців захищаються саме в адміністративному порядку. Вказане на практиці виявляється у зверненні військовослужбовця, право на винагороду якого було порушено, до: а) посадової особи, рішенням та/або дією якої було неналежним чином нараховано та виплачено грошове забезпеченню службовцю (на підставі розгляду отриманої заяви така особа скасовує своє рішення, вчиняє дії з виправлення ситуації порушення); б) керівника посадової особи, котра порушила право на винагороду військовослужбовця (вказане є ефективним у тому разі, коли порушник права не виправив ситуацію порушення);

Висновки. Гарантії захисту права військовослужбовця на ГЗВ в Україні є спеціальним виявом гарантій захисту права працівника на винагороду. Відповідні гарантії передбачають функціонування правового механізму захисту права військовослужбовця на гідну винагороду, що охоплює загальні та спеціальні гарантії захисту прав працівників. Метою цього механізму є створення та підтримання на належному рівні оптимальних інституційно-організаційних та інших умов, за яких військовослужбовець може підтвердити та захистити право на ГЗВ усіма доступними для нього засобами і способами, що не ставлять під загрозу стан національної безпеки держави. Специфічним для цього правового механізму в Україні, як в правовій, демократичній та соціальній державі є те, що: 1) його функціонування концептуальним чином впливає із балансу інтересів військовослужбовця та держави; 2) хоча військовослужбовець є вищим за службові

процеси на військовій службі, цінності та пріоритети військової служби (особливо в сьогочасній Україні) передбачають те, що даний працівник повинен поступатися своїми правами, законними інтересами і свободою заради національної безпеки держави і не користуватися своїми правами за допомогою способів і засобів, які здатні нашкодити військовій безпеці України (вказане стосується використання можливостей працівника захистити право на винагороду у порядку самозахисту, страйку тощо); 3) об'єктивно виправдані утиски військовослужбовців в їх службово-трудовах правах не стосуються права службовця на винагороду, котре є правом, яке держава повинна задовольняти в пріоритетному порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кохан Н. В. Гарантії трудових прав працівників та шляхи їх удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2008. 20 с.
2. Одовічена Я. А. Гарантії у сфері зайнятості. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 128-132.
3. Пересунько В. С. Юридичні гарантії при укладенні трудового договору : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2002. 20 с.
4. Яцкевич І. І. Поняття та ознаки юридичних гарантій у трудовому праві України. *Публічне право*. 2014. № 3 (15). С. 137-144.
5. Білозьоров Є. В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 26-30.
6. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. Москва : Наука, 1979. 229 с.
7. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 64 с.
8. Сопілко І. М. Питання класифікації гарантій прав і свобод людини і громадянина. *Репозитарій НАУ* : [сайт]. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/12320>
9. Любашенко В. І. Концепція «обов'язок захищати» як гарантія захисту основоположних прав людини в міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2017. 263 с.
10. Карпушова О. В. Проблеми правового регулювання праці суддів в умовах євроінтеграції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 466 с.